

# SPIS TREŚCI

---

1. WPROWADZENIE DO OPIEKI PALIATYWNEJ – *Izabela Kaptacz, Anna Kaptacz* 1
  - 1.1. Założenia i organizacja opieki paliatywnej 1
    - 1.1.1. Definicja i filozofia postępowania w opiece paliatywnej 2
    - 1.1.2. Rozwój opieki paliatywnej na świecie i w Polsce 6
    - 1.1.3. Pacjent objęty opieką paliatywną w systemie opieki zdrowotnej w Polsce 7
    - 1.1.4. Formy opieki paliatywnej w Polsce 8
  - 1.2. Charakterystyczne aspekty pielęgniarstwa w opiece paliatywnej 11
    - 1.2.1. Wpływ Cicely Saunders, Hanny Chrzanowskiej i Virginii Henderson na rozwój pielęgniarstwa w opiece paliatywnej 12
    - 1.2.2. Kształcenie pielęgniarzek w dziedzinie opieki paliatywnej w Polsce 13
    - 1.2.3. Kompetencje i miejsce pielęgniarki w interdyscyplinarnym zespole opieki paliatywnej 14
  - 1.3. Pacjent podmiotem opieki paliatywnej 16
    - 1.3.1. Potrzeby nieuleczalnie chorych 16
    - 1.3.2. Przebieg choroby niepoddającej się leczeniu 17
    - 1.3.3. Podmiotowość pacjenta w opiece paliatywnej 19
  
2. ZAGADNIENIA JAKOŚCI W OPIECE PALIATYWNEJ – *Anna Kaptacz* 23
  - 2.1. Terminologia i genealogia pojęć jakości życia oraz jakości opieki 23
  - 2.2. Jakość życia a jakość opieki 25
  - 2.3. Aspekty oceny jakości życia 26
  - 2.4. Narzędzia stosowane w ocenie jakości życia 27
    - 2.4.1. Indeks stanu sprawności Karnofsky'ego 27
    - 2.4.2. Indeks jakości Spitzera 27
    - 2.4.3. Rotterdamska lista objawów 28
    - 2.4.4. Szpitalna skala lęku i depresji 28
    - 2.4.5. ESAS (*Edmonton Symptom Assessment System*) 29

- 2.4.6. Kwestionariusz EORTC QLQ – C30 (*European Organization for the Research and Treatment of Cancer Quality of Life Questionnaire – Core 30*) 29
- 2.4.7. STAS (*Support Team Assessment Schedule*) 30
- 2.5. Zarządzanie a jakość opieki 30
- 2.6. Kryteria oceny jakości opieki 32
- 3. PODSTAWY KLINICZNE I OPIEKA NAD PACJENTEM Z CHOROBYĄ NOWOTWOROWĄ W OPIECE PALIATYWNEJ 34**
- 3.1. Ból w chorobie nowotworowej – *Izabela Kaptacz, Marcin Wiśniewski, Sybilla Brzozowska-Mańkowska, Michał Graczyk* 34
- 3.1.1. Patomechanizm bólu przewlekłego i jego rodzaje 35
- 3.1.2. Ocena bólu przewlekłego 39
- 3.1.3. Zasady farmakoterapii bólu przewlekłego i przebijającego 42
- 3.1.4. Niefarmakologiczne metody leczenia bólu przewlekłego 53
- 3.1.5. Rola i zadania pielęgniarki w ocenie oraz monitorowaniu bólu 54
- 3.2. Opieka nad pacjentem z zaburzeniami ze strony układu oddechowego – *Joanna Flakus* 59
- 3.2.1. Kaszel 59
- 3.2.2. Chrypka 60
- 3.2.3. Duszność 62
- 3.2.4. Krwioplucie 64
- 3.2.5. Krwotok z płuc 65
- 3.2.6. Płyn w jamie opłucnowej 66
- 3.2.7. Zapalenie płuc 67
- 3.3. Opieka nad pacjentem z zaburzeniami ze strony układu pokarmowego – *Marcin Wiśniewski, Michał Graczyk, Sybilla Brzozowska-Mańkowska* 69
- 3.3.1. Nudności i wymioty 69
- 3.3.2. Czkawka 76
- 3.3.3. Zmiany w obrębie jamy ustnej 78
- 3.3.4. Dyspepsja, zespół uciśniętego żołądka, wzdęcia, dysfagia 87
- 3.3.5. Krwawienia do przewodu pokarmowego 94
- 3.3.6. Niedrożność przewodu pokarmowego 99
- 3.3.7. Zaparcie stolca i zaczopowanie kałem 103

- 3.3.8. Biegunka 110
- 3.3.9. Zaburzenia gospodarki wodno-elektrolitowej 113
- 3.3.10. Wodobrzusze 116
- 3.3.11. Stomie 118
  - 3.4. Zasady żywienia i nawadniania pacjentów objętych opieką paliatywną – *Wiesława Piotrowska, Anna Białoń-Janusz, Adrianna Ziemba* 121
    - 3.4.1. Zasady żywienia pacjentów objętych opieką paliatywną – *Wiesława Piotrowska, Adrianna Ziemba* 121
    - 3.4.2. Nawadnianie pacjentów objętych opieką paliatywną – *Anna Białoń-Janusz* 139
  - 3.5. Opieka nad pacjentem z zaburzeniami ze strony układu moczowego i płciowego – *Anna Kaptacz* 146
    - 3.5.1. Niewydolność nerek 146
    - 3.5.2. Objawy ze strony układu moczowego 147
    - 3.5.3. Pielęgnowanie pacjenta z cewnikiem zewnętrznym i wewnętrznym 149
    - 3.5.4. Pielęgnowanie pacjenta z przetokami 151
  - 3.6. Opieka nad pacjentem z objawami neuropsychiatrycznymi – *Bożena Łukaszek, Izabela Kaptacz* 155
    - 3.6.1. Przygnębienie 155
    - 3.6.2. Zaburzenia lękowe 156
    - 3.6.3. Zespół depresyjny 158
    - 3.6.4. Zaburzenia świadomości 160
    - 3.6.5. Zespół majaczeniowy 161
    - 3.6.6. Splątanie 162
    - 3.6.7. Ośpienie 163
    - 3.6.8. Zaburzenia snu 164
    - 3.6.9. Niedowłady i porażenia 165
  - 3.6.10. Neurologiczne zespoły paranowotworowe 167
  - 3.6.11. Tendencje i próby samobójcze 168
    - 3.7. Postępowanie objawowe w innych zaburzeniach u pacjentów objętych opieką paliatywną 171
      - 3.7.1. Zmęczenie – *Anna Białoń-Janusz* 171
      - 3.7.2. Wyniszczenie nowotworowe – *Anna Białoń-Janusz* 178
      - 3.7.3. Sedacja paliatywna – *Marcin Wiśniewski, Wiesława Piotrowska, Sybilla Brzozowska-Mańkowska* 186

- 3.7.4. Nadmierna potliwość, gorączka – *Anna Białoń-Janusz* 190
- 3.8. Stany nagłe w opiece paliatywnej – *Marcin Wiśniewski, Sybilla Brzozowska-Mańkowska* 195
- 3.8.1. Zespół żyły głównej górnej 195
- 3.8.2. Zespół ucisku rdzenia kręgowego 197
- 3.8.3. Hiperkalcemia 201
- 3.8.4. Hiponatremia 202
- 3.9. Opieka nad pacjentem ze zmianami w obrębie skóry i tkanki podskórnej – *Marcin Wiśniewski, Izabela Kaptacz, Sybilla Brzozowska-Mańkowska* 205
- 3.9.1. Ogólne zasady leczenia ran 205
- 3.9.2. Odleżyny 222
- 3.9.3. Owrzodzenia nowotworowe 235
- 3.9.4. Popromienne zapalenie skóry 242
- 3.10. Opieka nad pacjentem z zaburzeniami hematologicznymi – *Anna Kliś-Kalinowska* 252
- 3.10.1. Niedokrwistość 252
- 3.10.2. Neutropenia, małopłytkowość 257
- 3.10.3. Zakrzepica żył głębokich 260
- 3.10.4. Zaburzenia zakrzepowo-zatorowe 262
- 3.10.5. Rola i zadania pielęgniarki w ocenie oraz monitorowaniu zaburzeń hematologicznych 265
- 3.11. Podstawy kliniczne i opieka pielęgniarska nad pacjentem z zaburzeniami seksualnymi – *Anna Kaptacz, Izabela Kaptacz* 268
- 3.12. Opieka nad pacjentem w ostatnich godzinach życia – *Agnieszka Kwiecińska* 274
- 3.12.1. Opieka nad pacjentem w okresie umierania 274
- 3.12.2. Zasady łagodzenia objawów w okresie umierania 276
- 3.12.3. Rzęzenie przedśmiertne 281
- 3.12.4. Towarzystwo umierającemu i jego rodzinie 282
- 3.12.5. Rola pielęgniarki w opiece nad pacjentem i jego rodziną w okresie przedagonalnym i agonalnym 283
- 3.12.6. Postępowanie po śmierci chorego 286

- 4. PODSTAWY KLINICZNE I OPIEKA NAD PACJENTEM Z CHOROBA  
NIENOWOTWOROWĄ O NIEPOMYŚLNYM ROKOWANIU –  
*Dominik Krzyżanowski, Michał Graczyk* 288**
- 4.1. Przewlekła niewydolność krążenia 289
- 4.1.1. Opieka paliatywna nad chorymi z niewydolnością krążenia 292
- 4.2. Przewlekła niewydolność oddechowa. Przewlekła obturacyjna  
choroba płuc (POChP) 293
- 4.2.1. Dominujące objawy, opieka i leczenie paliatywne w POChP 295
- 4.3. Choroby układu nerwowego 300
- 4.3.1. Stwardnienie zanikowe boczne (ALS, *amyotrophic lateral  
sclerosis*) 300
- 4.3.2. Stwardnienie rozsiane (SM, *sclerosis multiplex*) 301
- 4.3.3. Choroba Parkinsona 304
- 4.3.4. Choroba Huntingtona 305
- 4.4. Choroba Alzheimera i inne typy zaburzeń otępiennych 306
- 4.4.1. Zaburzenia otępienne typu alzheimerowskiego 307
- 4.5. Zespół nabytego niedoboru odporności (AIDS, *acquired  
immunodeficiency syndrome*) 311
- 4.5.1. Rola opieki paliatywnej i hospicyjnej u pacjentów z AIDS 314
- 4.6. Przewlekłe choroby nerek 317
- 4.7. Marskość wątroby 320
- 5. DZIECKO W OPIECE PALIATYWNEJ – *Agata Panas, Bożena Łukaszek* 324**
- 5.1. Modele, zasady i odrębności pediatrycznej opieki paliatywnej 325
- 5.1.1. Modele pediatrycznej opieki paliatywnej 325
- 5.1.2. Zasady pediatrycznej opieki paliatywnej 327
- 5.1.3. Odrębności pediatrycznej opieki paliatywnej 328
- 5.2. Postępowanie pielęgnacyjno-lecznicze w wybranych zaburzeniach  
u dzieci objętych opieką paliatywną 334
- 5.2.1. Ból u dzieci 334
- 5.2.2. Zaburzenia motoryki przewodu pokarmowego u dzieci 339
- 5.2.3. Padaczka u dzieci 342
- 5.2.4. Problemy pulmonologiczne u dzieci 343
- 5.3. Komunikowanie się z chorym dzieckiem 344
- 5.4. Rodzice i rodzeństwo chorego dziecka 345
- 5.5. Śmierć dziecka i opieka nad rodziną w okresie żałoby 347

|  |            |
|--|------------|
| <b>6. WIELOKULTUROWOŚĆ W PIELĘGNIARSTWIE – <i>Bożena Łukaszek, Katarzyna Mucha</i></b>   | <b>350</b> |
| <b>7. ZAGADNIENIA ETYCZNO-PRAWNE – <i>Bożena Łukaszek</i></b>  | <b>359</b> |
| 7.1. Zasady bioetyczne obowiązujące w opiece paliatywnej   | 359        |
| 7.2. Eutanazja   | 360        |
| 7.3. Zagadnienia prawne  | 362        |
| 7.3.1. Rozporządzenia na wypadek śmierci   | 362        |
| 7.3.2. Prawa pacjenta  | 364        |
| 7.3.3. Stałe pełnomocnictwa  | 368        |
| 7.3.4. Testament życia   | 369        |
| <b>8. OBCIĄŻENIE PRACĄ I ZESPÓŁ WYPALENIA ZAWODOWEGO<br/>[BURNOUT SYNDROME] W PRACY PIELĘGNIARSKIEJ – <i>Bożena Łukaszek</i></b> | <b>371</b> |
| 8.1. Definicja zespołu wypalenia zawodowego i jego objawy  | 371        |
| 8.1.1. Fazy zespołu wypalenia zawodowego   | 372        |
| 8.1.2. Objawy wypalenia zawodowego   | 372        |
| 8.2. Model stopnia niedopasowania między osobą a środowiskiem<br>zawodowym   | 373        |
| 8.3. Przyczyny zespołu wypalenia zawodowego  | 375        |
| 8.4. Pomiar wypalenia zawodowego   | 376        |
| 8.5. Metody radzenia sobie z wypaleniem zawodowym  | 377        |
| <b>9. PODSTAWY OPIEKI KOMPLEMENTARNEJ W OPIECE PALIATYWNEJ –<br/><i>Anna Białoń-Janusz</i></b>                                   | <b>380</b> |
| 9.1. Założenia opieki komplementarnej, rodzaje zajęć<br>terapeutycznych  | 380        |
| 9.2. Relaksacja  | 383        |
| 9.2.1. Techniki relaksacyjne   | 383        |
| 9.2.2. Inne techniki   | 384        |
| 9.3. Trening autogeny  | 384        |
| 9.4. Trening Jacobsona   | 385        |
| 9.5. Muzykoterapia   | 385        |
| 9.6. Terapia zajęciowa   | 386        |
| 9.7. Aromaterapia  | 388        |
| 9.8. Akupunktura   | 390        |

- 10. PROBLEMY PSYCHICZNE, SPOŁECZNE I DUCHOWE PACJENTÓW  
I ICH RODZIN 392**
- 10.1. Wsparcie psychologiczne 392
    - 10.1.1. Potrzeby psychiczne chorych u kresu życia –  
*Krystyna de Walden-Gałuszko* 392
    - 10.1.2. Przekazywanie niepomyślnych wiadomości –  
*Krystyna de Walden-Gałuszko* 394
    - 10.1.3. Wsparcie psychiczne – *Krystyna de Walden-Gałuszko* 395
    - 10.1.4. Problemy rodziny – *Krystyna de Walden-Gałuszko* 399
    - 10.1.5. Żałoba i osierocenie – *Krystyna de Walden-Gałuszko* 404
    - 10.1.6. Rola pielęgniarki w zakresie wsparcia socjalnego  
– *Anna Kaptacz* 407
  - 10.2. Wsparcie społeczno-socjalne – *Krystyna Kochan* 411
    - 10.2.1. Problemy społeczno-socjalne w aspekcie ciężkiej choroby  
w rodzinie 414
    - 10.2.2. Możliwości wsparcia społeczno-socjalnego 416
    - 10.2.3. Rola wolontariatu w aspekcie wsparcia społeczno-socjalnego 421
    - 10.2.4. Pielęgniarka a pracownik socjalny 421
  - 10.3. Wsparcie i pomoc duchowa – *Michalina Wieszołek* 425
    - 10.3.1. Ból totalny i ból duchowy 425
    - 10.3.2. Religijność a duchowość 427
    - 10.3.3. Kryzys duchowy i możliwość pomocy choremu  
i jego rodzinie 430
    - 10.3.4. Rola pielęgniarki w rozpoznawaniu problemów duchowych,  
egzystencjalnych i religijnych pacjenta oraz jego rodziny 432
- 11. REHABILITACJA I FIZJOTERAPIA W OPIECE PALIATYWNEJ – *Agnieszka Wójcik,  
Anna Pyszora, Iwona DREWNIK* 436**
- 11.1. Strategia postępowania fizjoterapeutycznego w opiece  
paliatywnej 436
  - 11.2. Procedury fizjoterapeutyczne stosowane w opiece  
paliatywnej 440
  - 11.3. Rola i zadania pielęgniarki w zakresie działań  
fizjoterapeutycznych 442
  - 11.4. Pacjent samodzielny 443
  - 11.5. Pacjent unieruchomiony 447

11.5.1. Obrót na porażoną stronę ciała 448

11.5.2. Obrót na „zdrową” stronę ciała 450

**12. PODSTAWY FARMAKOTERAPII W OPIECE PALIATYWNEJ –**

*Agnieszka Zalas* 455

12.1. Podstawowe leki stosowane w opiece paliatywnej 455

12.2. Wybrane leki nieopiodowe 456

12.2.1. Słabe leki opiodowe 458

12.2.2. Silne leki opiodowe 459

12.3. Inne leki stosowane w leczeniu objawowym 461

12.4. Zasady, drogi i sposoby podawania leków w opiece paliatywnej 468

12.5. Interakcje leków stosowanych w opiece paliatywnej 469

12.6. Kompetencje pielęgniarki opieki paliatywnej w zakresie ordynacji produktów leczniczych, wyrobów medycznych i wystawiania skierowań na badania 473

**APPENDIX – Katarzyna Mucha, Izabela Kaptacz 479**

**SKOROWIDZ 537**